

RASZTIK TIBOR

Kovácsmunka a késő középkori ónodi várban

Édesapám emlékének, és drága Édesanyámnak.

Ősi hagyományokon nyugvó középkori kovácsmesterségünkéről¹ mindmáig nem készült tudományos igényű monográfia, noha a kézművesség századaiban e mesterség egyike volt a legfontosabb és legmegbecsültebb foglalkozásoknak. A témáról eddig mindössze egyetlen rövid lélegzetű tanulmány született, az is évtizedekkel ezelőtt.² Ebben Szabó György a még kiadatlan inventáriumok összegyűjtését, a középkori kovácsműhelyek feltárását, és speciális metallográfiai vizsgálatok elvégzését sürgette.³ Azóta régészeti jelentős előrelépés történt. Ma már se szeri, se száma a régészek áldozatos munkája nyomán feltárt vaseszközleleteknek, s néhány műhelyre is található példa.⁴ Müller Róbert hatalmas leletkatesztet állított össze, amelyben a hódoltság korának végével bezárólag Magyarországon fellelt mezőgazdasági vaseszközök fejlődését adatolta, illetve dolgozta fel,⁵ Heckenast Gusztáv és társai személyében pedig a hazai vaskohászat történetének is akadt monográfusa.⁶ Sajnos a tárgyi emlékekhez képest a középkori írott források száma elenyészően csekély. Mohács előtti inventáriumból nagyon kevés maradt fenn, ráadásul esetünkben nem is használható mindegyik, mivel bizonyos – társadalmi réteg szerint módosuló – értékhatár alatt csak ritkán tüntetnek fel tárgyakat; nagy részük csak az értékesebb, örökölt vagy vásárolt ingóságokat veszi számba.⁷ Olyan emlék, amely egy konkrét, személy(ek)hez köthető kovácsműhely eszközeivel, munkáival ismertet meg bennünket, a mai napig nem ismeretes, vagy legalábbis nem került feldolgozásra. Van azonban egy forráscsoport, amely a leltáraknál is gyakoribb és sokoldalúbb, ámbar Szabó nemigen törekedett kiaknázásukra: a számadások. Ezek között sok pénzügyi természetű elszámolás található különféle kiadásokról, mint például munkabérek kifizetése és vásárlások esetében. Tanulmányozásuk során könnyen bukkanhatunk kovácsmunkára vonatkozó tételekre is. Magunk nemrég figyeltünk fel az ónodi uradalom 1516–1520 közti számadáskönyveire, amelyekben számos, részletességét tekintve szinte páratlan témába vágó bejegyzés olvasható.⁸ Az anyag – noha kiadatlan – nem ismeretlen a szakmai közönség előtt, de dolgozatunk címének megfelelő kiaknázása még nem történt meg. Az alábbiakban tehát ezekkel az írásos emlékekkel szeretnénk hozzájárulni a középkori magyar kovácsmesterség kutatásához, bár megjegyezzük, hogy a felmerülő eszközök önálló technikátörténeti és régészeti összehasonlító elemzésére nem vállalkozhattunk.

Az ónodi vár Borsod, Zemplén és Abaúj megyékben fekvő uradalmának földesura a szóban forgó időszakban Perényi Imre nádor volt, majd halála után, 1519-től özvegye, Kanizsai Dorottya.⁹ A mindössze néhány települést illetve részbirtokot felölelő uradalom¹⁰ nem számított a nagy és híres domíniumok közé. Hogy viszonylag mégis jól jövedelmezett, három jeles

haszonvételének, az emődi bortermő pomontoriumnak, a tiszaluci révnek és vámnak,¹¹ szederkényi tiszai halászatának, további azon ténynek tulajdonítható, hogy az uradalom gazdálkodását döntő mértékben a pénzgazdálkodás határozta meg.¹² A birtokigazgatás fegyelmezetségéről a gondosan és nagy aprólékossgal vezetett, mindig naprakész számadások tanúskodnak, amelyek fennmaradt anyaga jelenleg is több száz lapra terjed. Ónodon a középkori gyakorlatnak megfelelően minden egyes bevételi forrást külön-külön számadásban könyveltek el s folytatólag azt is feltüntették, hogy a befolyt jövedelmeket mire fordították. A kiadások tekintélyes hányadát a várban folyó építkezések emésztették fel. A Zemplén megyei Terebesről, családi székhelyéről Budára, illetve Siklóra utazgató nádor gyakran ejtette útba Ónodot, amelyet méltóságához illő épületekkel igyekezett díszíteni és korszerűsíteni.¹³ Az építkezéseken alkalmazott mesteremberek között (ácsok, kőfaragók stb.) két kovácsot is találunk, éspedig a közeli Muhiról való István mestert, valamint a helybéli Barnabást. Előbbit a számadások magisternek nevezik, kettejük közül tehát ő számított tapasztaltabbnak, Barnabás pedig nyilván a segédje volt. A középkori Muhi helyén Leszih Andor vezetésével 1934–1941 közt folytak ásátások, amelyek fémtárgyakban nagyon gazdag leletanyagot hoztak felszínre.¹⁴ Talán nem véletlen, hogy a számadáskönyvek igen gyakran megnevezik István mester származási helyét. Bizonyára ő is – miként pl. a siklósi Pál kőfaragó mester és Máté valpói ácsmester – az uradalom által felfogadott jó hírű mesteremberek közé tartozott. Az ónodi kovácsoknak nem volt gondjuk a nyersanyagra, mivel a végzett munkától függő díjazás ellenében az uradalom által rendelkezésükre bocsátott sín- és rúdvasmennységet dolgozták fel. A nádornak ugyanis jelentékeny vámszedő helye volt a Tisza, a Hernád és a Sajó egyesülésénél fekvő Tiszucon, ahol a Felvidékről a Tiszántúlra és az Alföldre szállított só és sínvas után a vámot természetben szedték be. Sajnos nem maradt meg minden vámszámadás, de a rendelkezésre álló adatok így is tekintélyes vasbevételről emlékeztetnek meg.¹⁵ Ezek egy részét eladták, tekintélyes hányadát pedig, mint említettük, a kovácsok használták fel. Nyersanyag tehát volt bőven. A legtöbb szerszám élének edzéséhez (nádlásához) azonban acélra is szükség volt.¹⁶ Az ónodi számadásokban nyoma maradt, hogy 1518-ban egy alkalommal 19 dénárt fordítottak acélvásárlásra,¹⁷ amit a Szepes-Gömöri érchegység egyik fő vaskohászati központjában, Csetneken üttettek nyélbe.¹⁸ A hazai eredetű acél kereskedelmi forgalmára idáig ez a legkorábbi adat.¹⁹

Az ónodi várban végzett és nyomon követhető kovácsmunkák áttekintését a gazdasági munkaeszközökkel, szerszámokkal kezdjük. Az eszközszükséglet nyilván a várban végzett építkezésekhez és a majorság igényeihez igazodott. Asóból például 1516-ban négyet, két évvel később pedig a vár árkáéhoz szükséges árkolókból ötöt készítettek. Előbbit egy sínvasból állították elő, három fossoriumhoz azonban elég volt két sínvas is, darabjáért pedig nyolc dénárt fizettek.²⁰ Ugyancsak egy sínvasból hozták ki a bárdot, illetve szekercét (*securis*). A töredékes számadások alapján legalább tizet, a valóságban bizonyára jóval többet. Konyhai és ácshasználataira egyaránt akad példa.²¹ A fejsze alaprészét egy közepén összehajlított sínvas adta. Hurkos fejből képezték ki a köpüt, míg két végét összekalapálták, majd pengévé ala-

kították.²² Ehhez a csoporthoz tartozik a csákány is. Ebből legalább nyolcat csináltak, a régieket pedig karbantartották, élezték. Közülük nem egyet kővágáson kívül a pinceajtók megmunkálására is használtak. Élesítésükért, kijavításukért a kovácsok egyszer négy, máskor kilenc dénárt kaptak, úgy, hogy az utóbbi összeg egy csákány készítésének árát is magába foglalta.²³ Kőmegmunkáláshoz még háromféle szerszámot kovácsoltak. Öt lyukasztót – amivel a köveket kifúrják –, darabját három dénárért,²⁴ továbbá egy nagy súlykot²⁵ kővágáshoz és -veréshez, valamint egy vasrudat,²⁶ amely valószínűleg azonos az ún. kőfeszítő rúddal.²⁷ Utóbbiakhoz három-három sínvas kellett. A kovácsok keze alól kikerült kapák számának alsó határa az első három évben 19. Nagyságtól függő darabjához nem volt szükség egy egész sínvasra. 1516-ban például hat kapához öt, két évvel később pedig kilenchez csak három rúdvasat vettek igénybe. Ára négy-öt dénár körül lehetett.²⁸ Készítésekor a rúdvasat lándzsa- vagy levélformájúra lapították, majd kissé íveltre kalapálták. Vaskos, rövid szárrészt lyukasztóval átütötték, majd tágitó segítségével köpüt formáltak belőle.²⁹ A számadások egy vasvilla készítéséről is megemlékeznek. A sort végül két töltőkanna, és meg nem nevezett eketartozékok zárják.³⁰ A viszonylag intenzív szerszámkészítés ellenére a vár 1520-ban készült leltára – amelynek szövegét a függelékben tesszük közzé – a két eke mellett mindössze két szekercét, egy csákányt, és három-három kapát, illetve ásót vett nyilvántartásba.³¹ Ennek okát bizonyára az építkezések befejezésében és a szerszámok elhasználódásában kell látnunk.

Az uradalmi szekerek és talyigák vasalkatrészeinek megmunkálása szintén a kovácsok feladatköre volt. A szekérvasalások készítése nagy ügyességet igényelt, mert a különböző vasalásdarabokat behajlítani kellett.³² Tudjuk, hogy 1516-ban a várbeli építkezéseken kőhordásra szánt két vasalt majorsági szekér összes tartozékához 15 sínvasat vételeztek.³³ Szerencsére e tartozékokból később néhányat a források név szerint is megjelölnek. Így például 1520-ban két dénárért csikoltót készítettek, amely a tézsla³⁴ végén lévő, járomra emlékeztető kis szerkezet volt, s azt a célt szolgálta, hogy a tézslát a szekérrúdhoz tudják csatolni.³⁵ Aztán 1518-ból a szekéroidalakat kétfelől támasztó löcsökről is hallunk. Nyilván ezért kellett mindkettőhöz egy-egy sínvas.³⁶ Ónodon 14–18 talyiga is volt, amelyeket földhordásra használtak. Ezek tengelyét is a kovácsok készítették néhány darab sínvasból, akárcsak a tengelyvégre való marokvasat és a derékszeget. Fontos kovácsmunka volt a kerékvasalás is – ezt más forrás izes magyar szóval talpalásnak nevezi³⁷ –, amelynek végtermékére Ónodon azt mondták, hogy vaskarika. Ennek munkadíja és nyersanyagigénye nem állapítható meg, mivel az elszámolásokban több, részben fentebb már említett munkatétellel összevonva szerepel. Mindenesetre 1516-ban a nádor lovainak patkolásához és a (feltehetően kocsi)szekér egyik kerekének vasalásához két rúdvasat használtak fel, ugyanannyit, mint 14 talyiga tengelyének és karikájának elkészítéséhez. A fizetéssel kapcsolatban arról olvashatunk, hogy egyik alkalommal ekeélesítésért, egy vaskarikáért és vasvilláért 13 dénárt, máskor derékszegért, marokvasért, vaskarikáért és egy újonnan elkészült kapu sarokvasáért 73 dénárt fizettek.³⁸ 1520-ban egyébként két-két kocsi, szekér és talyiga volt a várban.³⁹

A középkori kovács leggyakoribb munkái közé tartozott a patkolás, mivel a rossz utakon gyorsan elhasználódó patkókat sűrűn kellett pótolni.⁴⁰ Az ónodi kovácsok is többször patkolták a várbeli rezidenciába érkező nádor és felesége, valamint vendégeik háta-, illetve kocsislovait. Kubinyi András már rámutatott, hogy egy patkolás igen sokba került – az összegből egy felnőtt férfi három napig ehetett és ihatott Budán – főleg ha a patkót a kovács adta.⁴¹ Az általa idézett számadás szerint 1459-ben Budán Rozgonyi vajda egyik lovának patkoltatásához 24 dénárért vettek két pár patkót a szögekkel együtt. Ha ezt összevetjük azzal az adattal, hogy 1525-ben a Bodrog megyei Bátmonostoron 16, a pénzrontás előtti értékben számolva nyolc dénárért patkolták meg egy ló egyik lábát,⁴² látható, hogy egy patkó elkészítése hat, imprimálása pedig két dénár körüli összegbe kerülhetett. Ehhez képest Ónodon jóval olcsóbban dolgoztak. István kovács 1518-ban egy alkalommal a nádorné kocsis lovainak patkolása címén hat darab sínvasat kapott, szolgálatait pedig 25 dénárral honorálták. Egy évvel később ezért a munkáért és 26 patkóért – darabját három dénárral számolva – csak 78 dénárt fizettek,⁴³ majd harmadával kevesebbet az átlagnál. Itt szükséges megemlíteni, hogy a Müller-féle adattár a szórványtelek sorában két Ónodról származó középkori patkót tart nyilván, éspedig egy sarkos és egy papucspatkót.⁴⁴

Említettük, hogy a várban különféle építkezések folytak. A nagy sürgős-forgásból természetesen kovácsaink is bőven kivették részüket. Legtöbbet a kisebb-nagyobb szegekből kellett gyártaniuk. Készítésekor a megfelelő hosszúságú vaspálcika egyik végét az előállítást követően hegyesre kalapálták, a másik végét tömörítették. Ezután a félig kész szeget betették a szegfejező megfelelő lyukába, s ott néhány kalapácsütéssel a megfelelő formára alakították.⁴⁵ A várban még 1516-ban hozzáláttak egy új palota (palacium) építéséhez, amelynek nyilván fagerendázatos mennyezete volt. Ennek szarufa számára István és társa 66 nagyszeget csinált 14 sínvasból. Szaruszegeket 1518-ban is készítettek, mégpedig 16 darabot, a vár előtti árnyékvető színhöz⁴⁶ öt rúdvasból és öt dénárért, aztán a következő évben a várban építendő faépületek boltozatához hét sínvasból, továbbá az ebédlőhöz, amelynek úgy látszik külön épülete volt, majd a vár kapuja emeltyűjének (csapódhídjának) kijavításához és a párkány átalakításához. Ők munkálták meg a felvonóhíd talpait és rúdjaikat is. Mindez 67 sínvasába került az uradalomnak. 1516-ban a Sárosra szállított nagy ágyúkhöz is kovácsoltak magnus claviculusokat, hat rúdvasból. 1516–17 folyamán még 462 darab szegről van tudomásunk, amelyeket a fáberek jóvoltából a palota ajtajaihoz, fedeléhez és külső lépcsőjéhez használhattak fel az építők. Ezekből százért egyszer tíz dénárt, máskor 12 nagyért és száz kisebbért 40 dénárt fizettek. A maradék 150 nagyszegeért járó munkadíjat nem tudjuk, csak a felhasznált sínvas mennyiségét, ami nyolcat tett ki.⁴⁷

A következő csoportot az igen egyszerűen elkészíthető ajtó-, ablakpántok és vasalások alkotják. Ezek középkori ásatásainkból nagy számban kerülnek elő. Ide tartozik a sarokvas, a heveder, az ütköző, és kiegészítőként a zár is. 1516-ban a pincaajtóhoz és a bástyakapu ajtajához négy-négy sarokvasat és hevedert, illetve egy-egy zárat készítettek 16 sínvasból. Az új pala-

cium négy ajtajához való négy ütköző – amihez a rászegeződő zár nyelvei ütköztek – egy sínvasába és nyolc dénárjába került az uradalomnak. Egy év múlva a pincéhez és a mellette lévő kis házakhoz kovácsolt sarokvasakat számolnak el 14 dénárért, a palacium ajtajához készült nyolcat 16 dénárért, majd azt látjuk, hogy az új pinceajtóra való négy hevederért 25 dénárt fizettek, zárjáért pedig nyolcat. Végül 1518-ban öt rúdvasat számoltak el a palota négy ajtajához kikalapált nyolc-nyolc sarokvas és heveder fejében.⁴⁸ A pántokat egyszerű hevítés után kovácsolták. Egyik végüket sarkosan levágták, másik végüket szarvasüllőn karikába görbítették, azután lyukverővel megfelelő számú szögletes vagy kerek lyukat ütöttek beléjük a szegek számára. A sarokvasak esetében a sínvas egyik végét kerekre kalapálták, másik végét pedig hengeresre tömörítették, majd a hengeres és szögletes rész határát laposra verték, hogy könnyebben meghajlíthassák, s hajlításakor el ne törjenek. Ezután derékszögbe hajlították.⁴⁹ Következnek a palacium és a pince üvegablakaihoz tartozó pántok. 1517-ben a palacium üvegablakaihoz 20 darab vasvesszőt kovácsoltak 25 dénárért, rá egy évre pedig 26 horgot (kampót), feltehetően az ablakszárnyak kitámasztására vagy zárására.⁵⁰ Utóbbit egy darab sínvasból kovácsolták, és 13 dénárt számoltak el érte. A pincének két üvegablaka volt, ezekhez egy-egy rostélyt (ablakrácsot) csináltak. Ide már jóval több nyersanyag kellett, összesen 12 darab rúdvas. A munka bére fejében 25 dénárt regisztráltak. Ablakrács készítésekor a megfelelő hosszúságú rúdvason először lyukasztóval jelölték meg a tágitás helyét, majd nyelesvágóval átvágták, és hosszúkára tágitották az eredetileg kis lyukat. Ezután szögletes tágitóval adták meg a lyuk végleges formáját, amelyen a rács ellenétes irányú szálát húzták keresztül.⁵¹ Tudomásunk van arról is, hogy a konyha átalakítása során szintén készültek rostélyok, ezek azonban a tűzhelyhez tartoztak, s előállításukhoz kevesebb vasra is volt szükség. A szám szerint nem elért (konyhai) bárdokhoz és rostélyokhoz ekkor mindössze három sínvasat használtak fel.⁵²

1518-ban készült az ónodi uradalom ismert kovácsmunkái közül a legrangosabb, ekkor ugyanis István mester a palota egyik nagyszobájába készülő kályha belső részének vasalásait készítette el. A méreteket a 84 darab sínvasat kitevő nyersanyagfelhasználás érzékelteti, amely az ez évben befolyt vasvám 12 százalékát ölelte fel. A mesterrel bizonyára meg lehettek elégedve, mert a munkáért annyit kapott – egy forintot –, mint amennyit a korabeli jobbágyporta elvileg évente fizetett adóba az államnak.⁵³

Kovácsaink az uradalom ónodi és bölcsi malmai számára is végeztek munkákat. 1518-ban kifejezetten e címen adnak át nekik hat sínvasat. Az általános adatolásokon túl egy konkrét eset világítja meg, miről is lehetett szó: az ónodi malom nagy gabonatartó ládájához készítettek reteszt öt dénárért.⁵⁴

A rekonstruálható kovácsmunkák sorát végezetül a fegyverek zárják. Úgy látszik, a speciális ismereteket igénylő löfegyvereket máshonnan (például Csetnekről) szereztek be, míg a szükséges szűrő- és vágófegyvereket helyben munkálták meg. Erre azonban csak ritkán kerülhetett sor, mivel a déli végek harci zajától távol eső ónodi várban mindössze nyolc gyalogos zsoldos katona

szolgált és két viglátor. Az őrség alacsony létszáma alapján egyébként szinte bizonyos, hogy a Csetneken vásárolt 40 darab szakálast nem Ónodnak, hanem a Perényiek sokkal fontosabb sárosi várának szánták, ahová nagyágyúkat is szállítottak. Ezek a fegyverek vagy átutazóban voltak Ónodon, vagy csak ott raktározták. A már említett leltár szerint ugyan a várban 1520-ban 44 darab szakálás (puska) volt, de látható, hogy eredetileg minden második gyalogosra jutott egy a fegyverből, a csetneki szállítmányt pedig nyilván még nem vitték el, vagy eleve készletezésre szánták. A vár védelméhez kovácsaink kilenc lándzsával járultak hozzá, amelyeket 1518-ban nyolc sínvas megmunkálásával készítettek.⁵⁵ A vár szerény fegyverzetéről az 1520-as leltár nyújt teljes képet. Eszerint a szakálásokon kívül három ágyú is volt, éspedig egy pattantyú és két tarack, négy edény lőporral. A lándzsák száma ekkor tizenkettő. Végül a sort három tarpajzs zárja. Ónod is azon castrumnak nevezett várak sorába tartozik tehát, amelyek a főúri arisztokrácia megerősített lakóhelyei voltak, noha több társához hasonlóan ez a vár sem tudott volna ellenállni egy komolyabb ostromnak.

Miután az ónodi számadások viszonylagos bőségük ellenére sem tekinthetők teljes egészében fennmaradt anyagnak, sem a kovácsmunkákról, sem pedig a felhasznált vasmennyiségről avagy a munkadíjakról nem tehetünk pontos, összegző megállapításokat. Mindenesetre az adatolható harmincféle kovácsmunka István mester és társa, Barnabás sokoldalú mester-ségbeli tudásának írásos emlékét őrizte meg. Az ónodi kovácsok, ha kellett, fegyvert épp úgy tudtak készíteni, mint szerszámokat és vasalkatrészeket, éppen úgy tudták az ekék és kapák élet edzeni, mint a kályhához szükséges vasalásokat megmunkálni. Persze igazán művészi igényű munkák csak a mesterség differenciálódásával, a lakatosok szakosodásával születtek.⁵⁶ Az ónodi kovácsmunkákhoz összesen 326 darab sínvas felhasználását lehet kimutatni, eredetileg bizonyára jóval többet dolgoztak fel. 1518-ban a befolyt vasvám mennyisége kerekén 700 sínvas volt, ebből 681 darabot 17 forintért eladtak, a maradék 19-et – majdnem három százalékot – pedig a kovácsok használták fel. Mivel ekkor 200 darab sínvasrestanciáról is elszámolnak, amelyeket István mester és társa munkált meg az év folyamán,⁵⁷ világos, hogy az előző évben felhalmozott rúdvas sokáig kitartott. Ha a vasbevétel és -kiadás arányait nem is látjuk tisztán, talán nem járunk messze az igazságtól, ha úgy véljük, hogy a szóban forgó években a luci vasvámjövedelem hozzávetőleg öt-tíz százalékát bocsátották a kovácsok rendelkezésére. Szerencsére a gondosan vezetett számadások szinte minden esetben feljegyezték, hogy milyen munkáért mennyit fizettek a kovácsoknak. Az általunk ismeretes konkrét munkadíjak végösszege 5,70 forint, amihez hozzá kell számítanunk még azt az 50 dénárt, amit István mester, „qui laboravit multa necessaria circa castrum,” egy alkalommal kapott.⁵⁸ Ez összesen 6,21 forint. Sok esetben azonban csak az adott munkához felhasznált sínvasmennyiséget ismerjük, és ez fordítva is igaz, tehát a tényleges fizetség néhány forinttal többre rúghatott. Az ónodi várban végzett kovácsmunkák bérezését az alábbi táblázat tekinti át:

Munka	Bér (d)	Munka	Bér (d)
2 ásó	16	12 nagyszeg, 200 kisszeg	40
Kőverő csákányok élesítése	4	16 szaruszeg	5
1 csákány elkészítése, a régiek kijávítása	9	Sarokvasak	14
5 lyukasztó	15	8 sarokvas	16
4 kapa és 2 töltőkanna	42	4 heveder	25
1 csikoltó	2	4 ütköző	8
Ekeelésítés, vaskarika, vasvilla készítése	13	1 zár	8
1 szekérhez való derékszeg, marokvas és vaskarika, továbbá sarokvas készítése	73	2 ablakrostély	25
Patkolás	25	20 vasvessző	25
26 patkó	78	26 horog	13
100 szeg	10	Kályhabelső vasalása	100
		1 retesz	5
		Egyéb munkák	50

A hiányos adatok ellenére is feltűnő, hogy az ónodi kovácsok bérezése mennyire elmaradt a többi mesteremberétől, holott szemmel láthatóan a várbeliek megbecsült iparos rétegéhez tartoztak. Az ácsmester például hetente kapott két forintot, az olasz Péter kőfaragó mester szegődménye pedig – akinek egyszer hét forintot adtak – készpénz mellett bort, terményt, húst, sőt és talán ruházatot is magában foglalt.⁵⁹ Ezzel szemben a kovácsok semmiféle természetbeni juttatásban nem részesültek, vagy legalábbis erre nem maradt nyom. Úgy látszik, a mindennap használatra szánt tárgyakon alapuló kovácsmunka presztízse nem volt akkora, mint a művészi kvalitásokat igénylő mesterségeké (pl. kőfaragás). Ráadásul a távolról, netán idegenből jött mestereket érthető módon jobban meg kellett fizetni. Lehet, hogy a szerényebb díjazás okát a helyi szokásokban, a megrendelések viszonylag nagy számában, és az átalakítási munkálatokkal járó állandó foglalkoztatottságban kereshetjük. Az sem lehetetlen azonban, hogy az ónodi kovácsok a nádor földesúri joghatósága alatt álltak, magyarán jobbágysággal voltak, s ezért kaptak néhány kivételtől eltekintve csekélyebb bért.⁶⁰ Mindenesetre az ónodi ár- és bérviszonyok alapján úgy tűnik, hogy azért kovácsaink viszonylagos jólétben éltek, ha keményen meg is kellett dolgozniuk érte. Ténykedésük nyomai bizonyára a vár területén, a föld alatt is megtalálhatók. Amennyiben a Révész László által vezetett ásatások⁶¹ befejeződnek, a feltárt emléktárgyak bizonyára témánk szempontjából is érdekes tanulságokkal szolgálhat majd. Az írott és a tárgyi források szembesítése mindig izgalmas feladat, így az ónodi ásatások eredményeinek közzététele különös érdeklődésre tarthat számot.

Jegyzetek

1. L. Bartha A.: Honfoglaláskori kovácsmesterségünkről, in: *Történelmi Szemle* 1 (1958) 315–327.; Heckenast G.: Fejedelmi (királyi) szolgálonépek a korai Árpád-korban, Bp. 27–30, 94–97.
2. Szabó Gy.: A falusi kovács a XV–XVI. században, in: *Folia Archaeologica* 6 (1954/1) 123–145.
3. Szabó: A falusi kovács i. m. 144–145.
4. A teljesség igénye nélkül néhány példa: Bálint A.: A középkori Nyársapát lakóházai, in: A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve 1960–1962, Szeged 1962, 39–115.; Kiss A.: Debreceni késő középkori vaseszközletet, in: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1960–1961, Debrecen 1962, 29–36.; Kiss A.: A mohácsi késő-középkori vaseszközletet, in: A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve 1963, Pécs 1964, 159–166.; Németh P.: Későközépkori vaseszközletet Balatonalmádiból, in: *Ethnographia* 79 (1968) 253–256.; Kovalovszki J.: Ásatások Csepelyen, in: A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 8. (1969) 235–251.; Ikvai N.: A ceglédi vaseszközletet, in: *Studia Comitatensia* 1, Szentendre 1972, 135–165.; Holl, I.–Parádi, N.: Das mittelalterliche Dorf Sarvaly, Bp. 1982, 50–90. stb. – Régészeti vastárgyak metallográfiái vizsgálatát Magyarországon Zoltay Endre kezdeményezte 1956-ban, majd követte Fuchs E.–Nándori Gy.: Honfoglaláskori vas kéziszerszám metallográfiái vizsgálata, in: *Történelmi Szemle* 1 (1958) 328–330.; Hegedűs Z.: Honfoglaláskori vastárgyak és salakok metallográfiái vizsgálatának tanulságai, in: *Történelmi Szemle* 3 (1960) 119–129, stb.
5. Müller R.: A mezőgazdasági vaseszközök fejlődése Magyarországon a késő vaskortól a törökör végéig I–II, Zalaegerszeg 1982. (Zalai Gyűjtemény 19.)
6. Heckenast G.–Nováki Gy.–Vastagh G.–Zoltay E.: A magyarországi vaskohászat története a korai középkorban, (A honfoglalástól a XIII. század közepéig.) Bp. 1968.; Heckenast G.: A magyarországi vaskohászat története a feudalizmus korában, Bp. 1991, 25–74.
7. Kubinyi A.: Die Rolle der Archäologie und der Urkunden bei der Erforschung des Alltagslebens im Spätmittelalter, in: *Études historiques hongroises publiées à l'occasion de de XVIe Congres International des Sciences Historiques par le Comité National des Historiens Hongrois*, I. k. Bp. 1985, 617.; Kubinyi A.: A középkori anyagi kultúra kutatása és néhány módszertani problémája, in: *Aetas* 1990/3 55, 59.
8. A számadásokról az MTA Könyvtárának Kézirattára a Szabó István-hagyatékban gépelt, de nem véglegesen tisztázott másolatot (Ms. 5442. 2. pallium) őriz. Magunk az eredetiek alapján dolgoztunk, de olvasati bizonytalanságok esetében felhasználtuk Szabó kéziratát is. Egyébként Szabó műveiben gyakran idézte az ónodi anyagot, ám témánkra vonatkozóan megelégedett az uradalomban végzett kovácsmunkák némelyikének pusztá felsorolásával. Szabó I.: A magyar mezőgazdaság története a XIV. századtól az 1530-as évekig, Bp. 1975, 87. old. 119. jegyz. A számadásokat legteljesebben Détshy M.: Az ónodi vár korai építkezései, in: A Herman Ottó Múzeum Évkönyve 1974–1975, Miskolc 1976, 192–206 értékesítette, remek dolgozata azonban nem teszi feleslegessé jelen munkánkat.
9. A vár történetére I. Csánki D.: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában, I. k. Bp. 1890, 164.; H. Takács M.: Magyarországi udvarházak és kastélyok (XVI–XVII. század), Bp. 1970, 224–225.; Csorba Cs.: Adattár a X–XVII. századi alföldi várakról, várkastélyokról és erődítményekről, in: A Debreceni Déri Múzeum Évkönyve 1972, Debrecen 1973, 177–233.; Détshy, Az ónodi vár i. m.; Nováki Gy.–Sándorfi Gy.: A történeti Borsod megye várai (az őskortól a kuruc korig), Budapest–Miskolc 1992, 38–39.

10. Ezek a következők: Ónod, Emőd, Nagy- és Kisbő(l)cs, Örös, Szederkény, Alsó- és Felsőluc, Kesznyéten, Megyaszó, Csalános, Bás és Kesz.
11. A vámnaplókat alapos tanulmányban dolgozta fel Iványi B.: A tiszaluczi vám bevételei és azok felhasználása 1516–1520-ig, in: Magyar Gazdaságtörténelmi Szemle 13 (1906) 1–54.
12. Szabó: A magyar mezőgazdaság i. m. 63–65.
13. A várban folyó építkezéseket részletesen elemezte Détshy: Az Ónodi vár i. m. 194–199.
14. A leleteket Szabó György leltározta, aki közülük többnek a fényképét említett tanulmányának illusztrálásához is felhasználta. Az anyagra ld. Éri I.–Bálint A.: Muhi elpusztult középkori falu tárgyi emlékei (Leszih Andor ásatásai), in: Régészeti Füzetek II. Ser. 6, Bp. 1959.; Michnai A.: Középkori tárgyak a régi Muhiról, in: Communicationes Archaeologicae Hungariae Bp. 1982, 125–152.; Müller: A mezőgazdasági vaseszközök i. m. I. 138–145.
15. 1516. május 13–júl. 15 közt 315 db, 1517. júl 13–okt. 18 közt 420 db, 1518-ban 700 db, 1519. jún–12-okt. 18 közt 427 db, végül 1521. máj 1. és máj. 27 között 33 db. Dl. 26169, 26188, 26200, 26232. Vö. Iványi: A Tiszaluczi vám i. m. 14–16, 38–40, 46, 50.
16. Szabó: A falusi kovács i. m. 139.
17. 1818: „dedi ad emendum vulgo acelerth pro preparacione et reformatione tam lignonum, et sarkulorum, et aliorum necessitatem d. XVIII.” Dl. 26193. Csákányok és ekevas élezésére ld. még Dl. 26181.
19. Erre mutat a számadás előző tétele, amely egy Csetnekre 40 db szakalásért küldött szervitor útiköltségét regisztrálja. A csetneki kohászatra, vasának országos elterjedtségére ld. Heckenast A magyarországi vaskohászat i. m. 43–44.
19. Vö. Heckenast: A magyarországi vaskohászat i. m. 73.
20. 1516: „Ad quatuor aso ad necessitatem castri dedi syn was IIII.” Dl. 26169. –1518: „Feci laborare cum...fabro duo fossorium ad necessitatem circuitus castri d. XVI.” Dl. 26293.; „Ad eandem necessitatem circuitus castri feci laborare tres fossorium, et dedi ferra II.” Dl. 26184.
21. 1516: „Ad quatuor securim, circa domum alogialem dedi fabro syn was IIII.” Dl. 26169. –1518: „ad duos securios(!) ad necessitatem castri et omnia attinencia circa curros duos alogialem(!) dedi fabro ferra III.” Dl. 26184. –Konyhai használatára 1519: „ad securia(!) etque(!) ad craticula(!) ad coquinam reformandam exposui ferra III.” Dl. 26198., „ad securia(!)” –ra ld. még Dl. 26198.
22. Szabó: A falusi kovács i. m. 139.
23. 1516: „Ad sex Chakan ad necessitatem castri dedi fabro ferrum syn was VI.” Dl. 26169. –1517: „cum fabro Barnaba feci acuire sarkulos lapidinis(!), cum quo hostia celari(!) laboraverunt et fabricaverunt, et dedi d. IIII.” Dl. 26181. –1518: „Cum...fabro feci laborare ad necessitatem circuitus castri unum sarkulum de novo, et alios veteres reformavit, pro laboracione dedi d. VIIII.” Dl. 26193.; „Cum...fabre(!) feci laborare unum sarkulum chakan, et dedi ferrum I.” Dl. 26184. A kővágó csákányra ld. Szamota I.–Zolnai Gy.: Magyar oklevélszótár (röviden MOSz), Bp. 1902–1906, 531.
24. 1517: „Cum ...fabro feci laborare vulgo quinque lywkazthoth, cum quo lapides fovizantur d. XV.” Dl. 26181.
25. 1516: „Pro magno swlyok ad secacionem lapidum perinenti dedi syn was III.” Dl. 26169. A szerzám régi magyar neve kőverő sulyok volt. MOSz 531.

26. 1516: „Ad unum was Rwd circa secacionem lapidum partinentem dedi fabro syn was III.” Dl. 26169.
27. Vö. MOSz 530.
28. 1516: „Ad sex ligones ad necessitatem castrī dedi syn was V.” Dl. 26169. –1517: „Cum ...fabro feci laborare ligones quatuor et fusorium II, et dedi d. XXXXII.” Dl. 26156. –1518: „feci laborare cum fabro Stephano novem ligones ad necessitatem circuitus castrī, et dedi III.” Dl. 26184. Ezek szerint a várárkon kisebb kapákkal dolgoztak. „Ligones”– re ld. még Dl. 26198.
29. Szabó: A falusi kovács i. m. 139.
30. 1517: „unum vas villat” Dl. 26281. Mint előbb már láttuk, négy kapáért és két fusoriumért 42 dénárt fizettek. Az eketartozékokra (ad aratrum attinencia) l. Dl. 26198.
31. Dl. 26219. A leltár címében azért nincs Ónodra való utalás, mivel eredetileg egy ónodi számadáskönyv része volt ahonnan csak utólag emelték ki a Diplomatikai Levéltár kialakításakor. Megjegyezzük, hogy a leltározott holmíknál és javaknál bizonyára jóval több lehetett a várban, de csak azt tüntették fel, amit fontosnak tartottak. Sajnos az ónodi kovácsműhely számszámai nem tartoztak ebbe a kategóriába. Az egervári vár 1494. évi leltárában ezzel szemben feljegyezték a vártartományhoz tartozó gősfalvai kovácsműhely két legfontosabb számszámát, az üllőt és a fűvót. Dl. 26076.
32. Szabó: A falusi kovács i. m. 138.
33. 1516: „Ad omnia pertinencia circa duos currus ad dmum alogialem dedi syn was XV.” Dl. 26169. – A kőhordásra: Iványi, A tiszaluczi vám i. m. 38. Az 1518. évi számadások azon tétele, hogy két szekercéhez és a két majorsági szekér összes tartozékához három darab sínvasat adtak a kovácsnak (Dl. 26184), ezek szerint hibás.
34. A tézsla négyes vagy hatos ökörfogatoknál használatos pótrúd vagy csatlórúd, általa fogják be az ökörfogatot. L. Balassa I.: Az eke és a szántás története Magyarországon, Bp. 1973, 231–233.
35. 1520: „ad currum alodiale vulgo chykoltho a ferro feci parare d. II.” Dl. 26232. A csikoltót fából is szokták készíteni, ezért térnek ki a nyersanyagra. Vö. MOSz 844.; Balassa Az eke és a szántás i. m. 236–237.; A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, III. k., főszerk. Benkő Loránd, Bp. 1976, 534.
36. 1518: „Circa ...curros pro laboracione duo lewch fabro dedi ferra II. Dl. 26184.
37. 1520-ban a gyulafehérvári uradalomban egy talyiga kerekének talpalásáért (pro Thalpalas rote unius ad Thaligas neccsarie) tíz dénárt fizettek, tíz kapa nádlásáért pedig 40 dénárt. Lukács P.: A zichi és vásónkeői góf Zichy-család idősb-ágának okmánytára, XII. k. Bp. 1931, 383, 390.
38. 1516: „Ad babatos pro equis domini palatini et ad rotam curri, quando ferravit, dedi fabro ferrum(!) syn was II.” Dl. 26169. –1517: „feci acuire cum fabris vomus(!) aratri circa domum alogialem et rotam currus alogiali feci laborare vulgo vas karikath et unum vas villat, ...et dedi d. XIII.” Dl. 26181.; „fabro Barnada ad duos currus ad domum alogialem omnia attinencia, quod laboravit, scilicet clavem derekzegh et marokwas et vaskarika ac ad novam portam sarkwas, dedi d. LXXIII.” Dl. 26156. –1518: „Ad parvas bigas vulgo XIII thaliga pro laboracione karyka et thengel dedi ferra syn was II.” Dl. 26184. Vö. MOSz 150, 619.; Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár, II. k. szerk. Szabó T. Attila, Bukarest 1978, 332.
39. Dl. 26219.
40. 1501-ben Zsigmond lengyel herceg lovainak patkóit egyszer „propter malam viam” kellett kiköszörölni. Divéky A.: Zsigmond lengyel herceg budai számadásai

- (1500–1502., 1505), in: Magyar Történelmi Tár 1914, 162. A középkori patkókra ld. Szabó: A falus kovács i. m. 140–142.; Müller: A mezőgazdasági vaseszközök i. m. II. 534–541.
41. Kubinyi: A középkori anyagi kultúra i. m. 58, 67. old. 68. jegyz.
 42. 1525: Babatum unius equi inprimere feci cum Matthia fabro d. XVI. Dl. 89228 4v.
– A pénzrontásra, értékviszonyokra ld. Kubinyi A.: A mezőgazdaság történetéhez a Mohács előtti Budán. (Gallinczer Lénárt számadáskönyve 1525-ből), in: Agrártörténeti Szemle 6 (1964) 376–378.
 43. 1518: „equos curriferos domine palatine feci babatare cum Stephano fabro de Mohi, pro suo servicio dedi d. XXV.” Dl. 26189.: „dedi fabro, quando equos domini palatini et domine palatine babata laboraverunt ferra VI.” Dl. 26184.
–1519: „domine palatine equos eiusdem et gradarios domini episcopi subferare feci, et ad babata XXVI per tres denarios et in numero feci d. LXXVIII.” Dl. 35012.
 44. Müller: A mezőgazdasági vaseszközök i. m. I. 358.
 45. Szabó: A falusi kovács i. m. 136–137.
 46. Ez talán az őrség a kinn várakozók tartózkodására szolgált. Détsky: Az ónodi vár i. m. 195.
 47. 1516: „Ad magnos lumbardos, quos ad Sarws portaverunt, pro magnis claviculis ad lumbardum pertinenciis dedi fabro ferrum syn was VI.”; „pro claviculis magnis ad zarwfa pro copertura novi palatii, que(!) fuerunt LXVI, dedi syn was XIII.”; „Ad claviculos magnos pro gradu cum minoribus, qui fuerunt I,1/2C dedi syn was VIII.” Dl. 26169. –1517: „Cum ...fabro feci laborare claviculos C pro hostia nova domus palatii d. X.” Dl. 26181.; „feci laborare pro gradu et ad nova palaci(!) tectura et copertura(!) claves magnos XII et parvos vel minores IIC, et dedi d. XXXX.” Dl. 26156.; –1518: „feci laborare claviculos magnos scarwzagh XVI pro umbraculo ante castrum, et dedi ferrum V.” Dl. 26184.; „feci laborare pro umbraculo ante castrum magnos claviculos vulgo XVI szarwzagh d. V.” Dl. 26293.; –1519: ad claviculos vulgo zarwzagh sublaqueriis domorum ligneorum in arce edificandarum exposui ferra VII.”; „Ad claviculos magnos zarwzagh pro edificio pransorii in arce et ad ambas portas vulgo emelchew ad parkan reformandas, ad calces, ad vectes et ad alia attinencia ferramenta exposita sunt ferra senghwas LX. Dl. 26198. – A párkánynál lévő csapóhíd vasalkatrészeihez egyébként 1518-ban 11 darab sínvasat dolgoztak fel: „Magistro fabro ad Mohi pro ferramentorum laboracione ad necessaria castri dum oportunum fuit, videlicet ad calces, ad vectes pro porte emelchew in parkan exhistentis dedi ferra XI.” Dl. 26188.
 48. 1516: „Ad portam celarii pro quatuor sark et quatuor heweder et pro zar dedi syn was X.”; „Ad hostium porte basthia pro sark et heweder et zar dedi syn was VI.”; „Ad quatuor hostium novi palatii pro quatuor ewthkewsew dedi fabro syn was I.” Dl. 26169., –1517: „feci laborare vulgo sarkwasath ad celarium ac ad parvum(!) domum penes celarium habitum cum Stephano fabro, et dedi d. XIII.”; „feci laborare ad hostium palatii vulgo octo sark wasath propter d. XVI.”; feci laborare ad novum hostium celari(!) vulgo quatuor hewederth d. XXV.; „Cum...fabro feci laborare ad quatuor hostium quatuor vulgo ewthkewzewth propter d. VIII.”; „feci laborare ad hostium celari(!) vulgo zarth d. VIII.” Dl. 26181.; –1518: „Ad quatuor hostia novi palatii feci laborare octo heweder et etiam octo sarkwas, et dedi V.” Dl. 26184.
 49. Szabó: A falus kovács i. m. 136.
 50. Détsky: Az ónodi vár i. m. 194.
 51. Szabó: A falusi kovács i. m. 137.
 52. 1516: „pro duobus craticulis ad duas fenestras celari(!) dedi syn was XII.” Dl.

- 26169.; –1517: „feci laborare duos craticulos ad duas fenestras celarai(!) dr. XXV.” Dl. 26181.; „Ad fenestra vitrea in nova palati(!) feci laborare cum fabro Barnaba virghas ferreas XX d. XXV.” Dl. 26157.; –1518: „feci laborare ad fenestras vitreas XXVI horgoth et dedi ferrum I.” Dl. 26184.; „feci laborare cum fabro ad fenestras vitreas vulgo XXVI horgot, et pro laboracione dedi d. XIII. Dl. 26193.; –1519: „ad securia(!) etque(!) ad craticula(!) ad coquinam reformandam exposui ferra III.” Dl. 26298. – A craticula tűzhelyrostélyt, a craticulum pedig ablakrostélyt jelentett a középkori magyar latinságban. Ld. Lexikon Latinitatis Medii Aevi Hungariae. A magyarországi középkori latinság szótára, Vol. II. Fasc. 2. Bp. 1991, 419.
53. 1518: „magistro Stephano fabro pro laboracione ferramenti fornacis de interiore partes(!) ad magnam stubam dedi pro suo servicio fl. I.” Dl. 26291.; „pro ferramento fornacis ad magna stuba(!) dedi fabro ferra LXXXIII.” Dl. 26184.
54. 1517: „Cum...fabro feci laborare ad molendinum Onnod ad magnam cistam, ad quem(!) fruges congregantur, vulgo retezh d. V.” Dl. 26181. – 1518: „Ad necessaria molendini de Onnod et Bewlch dedi ferra VI.” Dl. 26184. – 1519: „ad molendina in Onnod et Bewlch ac ad aratrum attinencia, ad securia(!), ligones et ad magnam portam in parkan sitam...exposita sunt ferra XV.” Dl. 26198.
55. 1518: „pro necessaria castri deffensionis(!) feci preparare cuspides VIII, ad illos cuspides exposui ferra VIII.” Dl. 26188.
56. Ld. Magyarországi művészet 1300–1470 körül I, szerk. Marosi Ernő, Bp. 1937, 259–261, 810–811.
57. Iványi: A tiszaluczi vám i. m. 38–39.
58. Dl. 26193.
59. Détsky: Az ónodi vár i. m. 198.
60. 1517 tavaszán négy bölső, tehát Perényi-jobbágy ács három napra összesen 60 dénárt kapott, napi bérük tehát mindössze öt-öt dénár volt, amennyi a kőfaragóknak és a pesti ácsoknak segédkező laikusok napszámbére. Ezekről Détsky joggal feltételezi, hogy az uradalomhoz tartozó jobbágyságok voltak. Détsky: Az ónodi vár i. m. 198.
61. Révész L.: Az ónodi vár régészeti kutatása 1985–1989, Castrum bene 2/1990, Várak a későközépkorban, Bp. 1992, 193–195. A kötetben egyébként Holl Imre foglalkozott a középkori várak feldolgozásának néhány elvi kérdésével (198–199. old.), így többek között a leletanyag feldolgozásában mutatkozó hiányosságokkal is.

Függelék

Az ónodi vár leltára 1520-ban

Reistrum super inventarium anno Domini 1520.

Item farina	cb. XVj
Item Sakalos	XXXXIIII
Item panthanthw	I
Item Taraczkh	II
Item vasa vacua	LXXXI
Item sales sunt	LI
Item boves sunt	VIIII

Item vacca cum filiis duobus	III
Item vituli	II
Item currus	II
Item bygha	II
Item arabilia	II
Item Lancz	I
Item secures	II
Item vehiculi	II
Item pulveres cum vasculis	IIII
Item cuspidi	XII
Item cinobrium rubeum duo masa	
Item cimentum cum una fornace	
Item tegule	III
Item vulgo czakan	I
Item ligones	III
Item fossale	III
Item mensa	V
Item doleum vulgo kad	II
Item schafeum vulgo desa	II
Item tina	V
Idria	I
Item capisteria	IIII
Item chalygha paat	VIII
Item pisa cum medio cubulo	j
Item tantara vulgo zyta	II
Item lapides fabricate	XXV
Item clipei vulgo thaar	III
Item silindrie	IIj
Item pavones	VI
una dampma	I
Item sales sunt	LXIII
Item ferra sengh was	XXXIII

TIBOR RASZTIK

Schmiedearbeit in der spätmittelalterlichen Burg Ónod

Die Studie behandelt die Angaben über die Schmiedearbeit anhand der mittelalterlichen Abrechnungen (1516–1520) der Burgdomäne Ónod Komitat Borsod. Da die Burg der Wohnsitz einer hochadeligen Familie war – sie gehörte dem Palatin Imre Perényi, nach seinem Tode der Witwe Dorottya Kanizsai –, hat man bestrebt, sie mit repräsentativen Gebäuden auszustatten und zeitgemäß zu gestalten. Die anhaltenden Bauarbeiten gaben den zwei Schmieden, die in der Ónoder Burg angestellt waren, reichlich Arbeitsgelegenheiten. Der eine, Meister István stammte aus dem nahe gelegenen Muhi, das über reiche Traditionen in der Metallverarbeitung verfügte. Sein Gehilfe war aus Ónod. Der Rohstoffbedarf ihrer Arbeit wurde aus der Eisenstangenmenge, die am Zoll der Domäne in Tiszaluc abgegeben worden war, gedeckt. Jährlich wurden 5–10% dieser Menge von den Schmieden bearbeitet. Der Stahl für die Abhärtung der Werkzeugsschärfen wurde in einem der Hauptzentren der Eisenverhüttung im Szepes-Gömörer Erzgebirge, in Csetnek besorgt. Die Tätigkeit Meister Istváns und seines Gehilfen verbürgen Daten von etwa dreißiglei Schmiedearbeiten. Neben der Herstellung von Wirtschaftsgeräten, Werkzeugen, Einzelteilen und Zubehör, Hufeisen, Nägel, Tür und Fensterscharnieren, unterschiedlichen Eisenbeschlägen, sowie von Waffen gibt es auch Beispiele für einige spezielle Arbeiten. Diese stehen mit der Fallbrücke der Burg und mit dem Ofen eines heizbaren Wohnzimmers im Zusammenhang. Zwar lebten die Schmiede in Ónod, da sie der angesehenen Schicht der Burghandwerkern angehörten, in einem verhältnismäßigen Wohlstand, stand ihr Arbeitslohn nicht selten dem Landesdurchschnitt nach. Offensichtlich war das Ansehen der Schmiedearbeit, die auf den für den alltäglichen Gebrauch bestimmten Gegenständen basiert – und die auf alte Traditionen und Prestige zurückreicht –, im spätmittelalterlichen Ónod nicht mehr so ausgeprägt, wie das der künstlerische Qualitäten benötigenden Handwerke. Die in der Burg auch gegenwärtig stattfindenden archäologischen Ausgrabungen werden, so hoffen wir, das aus den schriftlichen Zeugnissen gewonnene Bild über die Tätigkeit der Ónoder Schmiede mit bedeutenden Beiträgen ergänzen.

TIBOR RASZTIK

Blacksmithing in the late mediaeval castle of Ónod

The paper studies the data concerning blacksmithing in the mediaeval accounts (1516–1520) of the estate of the castle at Ónod in Borsod county. Since the castle was the residence of aristocrats, Palatine Imre Perényi and then his widow, Dorottya Kanizsai, it was adorned and modernized with buildings of impressive appearance. The permanent building operations provided ample work for the two blacksmiths employed by the estate in the castle of Ónod. Master István came from nearby Muhi, a place with rich traditions in metallurgy, while his assistant was a local man. The raw material

for their work was provided by the quantity of bar iron taken at the Tiszaluc toll of the estate. The blacksmiths processed approximately 5–10% of this quantity every year. The steel needed for tempering the edges of tools was bought at Csetnek, a major siderurgical centre of the Szepes–Gömör Erzgebirge. We have data about thirty kinds of blacksmith work by Master István and his assistant. In addition to making agricultural tools, instruments, component parts and fittings, horseshoes, nails, strap-hinges, various iron mountings and weapons they were occasionally required to do special works. These were in connection with the drawbridge of the castle and the stove in a heatable living room. Although belonging to the valued group of castle-craftsmen and thus living in relative prosperity, the blacksmiths at Ónod were often paid less than the national average. It would seem that the prestige of the blacksmith's work based on things for everyday use, and one which went back to ancient traditions and authority, was lower, than that of the crafts that required artistic qualities. Hopefully, the archaeological excavations going on in the castle even now will provide significant additions to the picture we have of the blacksmiths of Ónod on the basis of written sources.